

Mervi Ylinen

LUOVASTI RAAMATTUUN

Jeesuksen elämä -raamattuhetkimateriaali

Opinnäytetyö

CENTRIA-AMMATTIKORKEAKOULU

Yhteisöpedagogi (AMK), kirkon nuorisotyö

Marraskuu 2017

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Centria-ammattikorkeakoulu	Aika Marraskuu 2017	Tekijä/tekijät Mervi Ylinen
Koulutusohjelma Yhteisöpedagogi (AMK), kirkon nuorisotyö		
Työn nimi LUOVASTI RAAMATTUUN Jeesuksen elämä -raamattuhetkimateriaali		
Työn ohjaaja KM Sari Virkkala	Sivumäärä 29 + 1	
Työelämäohjaaja		
<p>Opinnäytetyöni tarkoituksena oli valmistaa toiminnallinen raamismateriaalipaketti rippikouluihin. Materiaalipaketin avulla oli tarkoitus saada luova kosketuspinta Raamattuun ja erityisesti Jeesuksen elämään.</p> <p>Opinnäytetyössäni oli kaksi kehittämistehtävää 1. Raamatun käytön menetelmiin tutustuminen ja 2. Materiaalipaketin luominen rippikouluun.</p> <p>Teoriaosuudessa käsittelin Raamattua, rippikoulua ja rippikouluikäistä nuorta sekä Raamatun käytön menetelmiä ja erilaisia oppimistyyliä.</p> <p>Raamismateriaali sisältää kuusi raamiskertaa, jotka käsittelevät Jeesuksen elämän eri vaiheita ja opetuslapsia. Teoriaosuudessa avasin myös jokaisen raamiskerran merkitystä tarkemmin. Materiaalipakettia kokeiltiin Lapuan tuomiokirkkoseurakunnan rippikoululeirillä. Materiaalista saatu palaute oli positiivista ja ne vastasivat myös omia odotuksiani.</p>		

Asiasanat Raamattu, raamis, rippikoulu
--

ABSTRACT

Centria University of Applied Sciences	Date November 2017	Author Mervi Ylinen
Degree programme Bachelor of Humanities, Community Educator		
Name of thesis CREATIVE BIBLE STUDY - The life of Jesus Bible Material		
Instructor M.Ed Sari Virkkala	Pages 29 + 1	
Supervisor		
<p>The aim of this thesis was to produce Functional Bible Study Material for confirmation classes in the Evangelical Lutheran Church. The purpose of the material was intended to provide a creative approach to the Bible and especially to the life of Jesus.</p> <p>The thesis had two different developmental tasks: 1. learning various methods of Bible studies and 2. producing Bible Study Material for the confirmation instruction.</p> <p>The theoretical part of the thesis discusses the Bible, confirmation instruction and the young people in the confirmation classes, various methods of learning the Bible as well as different learning styles.</p> <p>The Bible Study Material consists of six Bible group meetings, which focus on the events in Jesus' life and his disciples. In the theoretical part I also discusses in more detail the meaning of each group meeting. The material was tested in the confirmation class of Lapua parish. The feedback received was positive, which corresponded to my own expectations.</p>		

<p>Key words The Holy Bible, Bible study, confirmation class</p>

KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY

Linkki-iso toimii isosten ohjaajana. Rippikoulun työntekijät voivat ohjeistaa linkki-isosta tehtävistä, jonka jälkeen hän ohjeistaa isokset.

Raamis on rippikoulun ryhmähetki, jota johtaa ryhmän oma isonen. Raamiksessa luetaan Raamattua ja pohditaan tekstiä sekä aiheeseen liittyviä kysymyksiä omasta elämästä.

TIIVISTELMÄ
ABSTRACT
KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY
SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 KEHITTÄMISTEHTÄVÄT.....	3
3 RAAMATTU JA RIPPIKOULULAINEN	4
3.1 Rippikoulu	4
3.2 Rippikouluikäinen nuori	5
3.3 Raamiksien merkitys rippikoulussa.....	6
4 RAAMATUN KÄYTÖN MENETELMÄT.....	8
4.1 Erilaiset oppijat ja oppimistyyli	8
4.2 Menetelmien katsaus.....	10
4.2.1 Bibliodraama	12
4.2.2 Toiminnalliset menetelmät	14
5 RAAMISMATERIAALIN SYNTY.....	17
5.1 Materiaalin käyttö	18
5.2 Materiaalin palaute ja arviointi.....	19
6 MATERIAALIN LÄPIKÄYMINEN	21
6.1 Jeesuksen syntymä ja lapsuus	21
6.2 Jeesuksen toiminnan alku ja voimateot	22
6.3 Jeesuksen opetuslapset	23
6.4 Jeesuksen vangitseminen	23
6.5 Jeesuksen ristiinnaulitseminen.....	24
6.6 Jeesuksen ylösnousemus	25
7 POHDINTA.....	27
LÄHTEET.....	29
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Olen monta vuotta miettinyt, miten nuoret saataisiin innostumaan Raamatun tutkimisesta. Rippileireillä raamattuhetket ovat vaikuttaneet puuduttavilta ja vaikeilta jopa isosten mielestä. Itseäni on aina kiinnostanut lähestyä Raamattua taiteen avulla, minkä vuoksi aloin kehittää sellaista kokonaisuutta myös rippikoulujen raamattuhetkiin. Ei mennyt kauaa, kun Jeesuksen elämää koskettava raamismateriaali alkoi kehittyä mielessäni. Pääotsikko Luovasti Raamattuun on lyhyt ja ytimekäs nimi toiminnallisesta ja luovasta raamismateriaalista.

Työlle on tarvetta koska raamismateriaaleja ei ole kovin paljon. Raamattuhetkiin ei ole tarpeeksi vaihtoehtoja ja itse halusin tehdä sellaisen, joka koskettaisi erityisesti Jeesuksen elämää sekä auttaisi nuoria lähestymään Raamattua omasta elämästä käsin. Luova lähestyminen Raamattuun oli myös yksi syy Luovasti Raamattuun -materiaalin kehittämiseksi.

Raamiksien kulun tekee mielenkiintoiseksi se, että jokaista aihetta käsitellään myös oman elämäkokemuksen kautta. Raamisten on tarkoitus herättää ajatuksia omasta elämästä ja käyttäytymisestä muita kohtaan. Esimerkiksi ajatuksia siitä, kuinka meidän tulisi kohdella lähimmäisiämme ja mitkä ovat omat rajamme. Raamis sisältää henkilökohtaisia kysymyksiä, joiden on tarkoitus rohkaista kohtaamaan myös omia kipeitä asioita esimerkiksi anteeksiantamattomuudesta. Näihin kysymyksiin ei tarvitse vastata ääneen. Niistä voi puhua myöhemmin isosten tai työntekijöiden kanssa.

Raamiksessa käytetään myös luovuutta, kuten nimikin jo lupaa. Jokaiselle ryhmälle annetaan vapaat kädet toteuttaa annettuja tehtäviä. Olen monesti huomannut, että käsillä tekeminen rauhoittaa nuoria. Kun istumme pitkiä aikoja paikoillamme, kehomme kerää energiaa, mikä odottaa vapautumista. Tämä ilmenee monesti levottomuutena. Toiminnallisen raamiksien on tarkoitus auttaa purkamaan nuorten energiatasoja ja jännityksiä. Parhaimmillaan käsillä tekeminen auttaa rauhoittumaan ja murtamaan myös asenteita Raamattua kohtaan.

Opinnäytetyölläni on kaksi kehittämistehtävää. Ensimmäinen kehittämistehtäväni on Raamatun käytön menetelmiin tutustuminen ja toinen toiminnallisen materiaalipaketin luominen rippikouluihin. Raamattua voidaan lukea ja tutkia monella eri tavalla. Jokaisella meistä on omanlaisia oppimistyyliä, joita tulisi hyödyntää myös Raamatun käytössä. Uskon, että Luovasti Raamattuun -materiaalissa on monelle erilaiselle oppijalle jotain mielekästä toimintaa.

Pruukin kirjoittama Rippikoulun pikkujättiläinen on ollut melko tärkeä lähteeni opinnäytetyössäni. Kirjassa käsitellään kattavasti rippikoulua, opettamista, Raamatun käytön menetelmiä ja myös muita tärkeitä aiheita. Käytin myös uutta rippikoulusuunnitelmaa Suuri ihme 2017, joka kehittää rippikoulua yhä enemmän nuorilähtöisemmäksi. Luovasti Raamattuun -materiaalipaketti rohkaisee myös nuoria osallistumaan ja jakamaan omia ajatuksiaan.

2 KEHITTÄMISTEHTÄVÄT

Olen tehnyt rippikoulutyöhön raamismateriaalipaketin, joka sisältää luovaa työskentelyä. Opinnäytetyöhöni valitsin kaksi kehittämistehtävää.

1. Raamatun käytön menetelmiin tutustuminen

Se, kuinka lähdemme tutustumaan Raamattuun, merkitsee paljon mielenkiinnon säilymisen suhteen. Jos rippikoululaiselle jää mitäänsanomaton fiilis Raamatusta, niin miten suuri todennäköisyys on, että hän aukaisee sen itsekseen uudelleen seuraavan vuoden tai kymmenen vuoden aikana? Voisin arvata, että se on hyvin pieni. Opinnäytetyölläni haluan osoittaa, että Raamatun merkitys ja lupaukset pysyvät aikakaudesta toiseen ja niitä voi tutkia erilaisilla menetelmillä. Opinnäytetyössäni aion esitellä olemassa olevia Raamatun käytön menetelmiä sekä kuvata työssä käyttämäni luovaa menetelmää.

2. Materiaalipaketin luominen rippikouluun

Luova raamismateriaalipaketti on Raamatun käytön menetelmä, jonka olen kehittänyt helpottamaan Raamatun aukaisemista. Jokaisen raamiskerran jälkeen piirretään yksi sarjakuvan ruutu. Rippileirin loputtua jokaisella ryhmällä on sarjakuva Jeesuksen elämästä. Sarjakuvan piirtämisellä toivon, että moni tulee muistamaan työn myös jälkeenpäin. Piirtäminen toimii hyvänä apuvälineenä aiheiden ja tunteiden tulkitsijana. Piirtämällä ryhmä voi vielä pohtia juuri läpikäytyä aihetta ja käsitellä pintaan nousseita ajatuksia ja tunteita. Yhteisellä sarjakuvaprojektilla autetaan myös ryhmiä rakentamaan yhteyttä ja vuorovaikutustaitoja. (Pruuki 2010, 140.) Luovuutta voi kuka tahansa käyttää. Se on ihmiseen sisään rakennettu ominaisuus. Luovuus ei merkitse yhtä tiettyä taiteenlajia vaan se on paljon enemmän. Luovuus ulottuu koko elämään, se on läsnä arjessa, mutta joskus se vaatii hieman herättelyä. (Aaltonen, Pruuki & Saarainen 2004, 220.) Tämä materiaalipaketti voisi toimia luovuuden herättelijänä.

3 RAAMATTU JA RIPPIKOULULAINEN

Rippikoulun suosio on edelleen suuri. Sen käy yhä valtaosa maamme nuorista. Rippikoulun suosiota selittää ainakin rippikoulusuunnitelmien säännöllinen kehittäminen ja uudistaminen. Tällä tavoin voidaan varmistaa, että rippikoulu pysyy ajan muutoksessa mukana ja antaa sisältöä myös tuleville sukupolville. Juuri tänä vuonna olemme saaneet uuden Suuri ihme – rippikoulusuunnitelman (2017), joka kehittää rippikoulua nuorilähtöisemmäksi. (Suuri ihme. Rippikoulusuunnitelma 2017, 5.) Tässä luvussa esittelen lyhyesti rippikoulun tavoitteita, rippikouluikäistä nuorta ja raamiksien merkitystä rippikoulussa.

3.1 Rippikoulu

Rippikoulussa nuori lähtee pohtimaan ja tutkimaan uskoa, johon hänet on lapsena kastettu. Rippikoulu toimii osana kasteopetusta, joka päättyy juhlallisesti konfirmaatioon, jossa nuori saa vastata Jumalan kutsulle tahdon. Rippikoulu on aikaa, jossa nuori voi turvallisesti hakea omaa suhdettaan Jumalaan ja oppia tuntemaan Hänen ainoa Poikansa, joka antoi oman hengen pelastaakseen ihmiset. Rippikoulu toimii nuorille koolle olevana seurakuntana, jossa osallistutaan jumalanpalveluksiin, rukoillaan ja luetaan Raamattua, vietetään aikaa yhdessä ja ollaan koko ajan Jumalan läsnäolossa. Se on aikaa, jolloin nuoret saavat kokea Jumalan pyhyttä ja tuntea, että he riittävät ja kelpaavat. Jokainen on ainutlaatuinen Jumalan ihme. (Elämä-usko-rukous. Rippikoulusuunnitelma 2001, 8; Suuri ihme. Rippikoulusuunnitelma 2017, 11-13.)

Rippikoulun yleistavoitteena on vahvistaa nuorta uskossa kolmiyhteiseen Jumalaan. Tavoitteen lähtökohtana toimii kaste- ja lähetyskäsky sekä rakkauden kaksoiskäsky, joka velvoittaa meidät lähimmäisenrakkauteen. Rippikoulu on aikaa, jolloin nuoret saavat kastemuistutusta sekä opetusta siitä, kuinka lähimmäisiä tulisi kohdella. (Elämä-usko-rukous. Rippikoulusuunnitelma 2001, 18-19.) Uudemmassa rippikoulusuunnitelmassa, Suuri ihme 2017, tavoitteita on

tarkennettu reilusti. Siinä rippikoulun toiminta-ajatus on jaettu kuuteen eri tavoitteeseen. Tavoitteet on muodostettu nuorilähtöisiksi. Nämä kuusi tavoitetta kulkevat koko rippikoulun ajan kaiken tekemisen mukana ja toteutuessaan vahvistavat yhteisöllisyyttä. Uusi rippikoulusuunnitelma kannustaa ottamaan nuoria mukaan tavoitteiden asetteluun. Jotta rippikoulun toteutus olisi merkittävää ja kattavaa, tulisi nuorten kysymykset, ohjaajien tavoitteet ja resurssit sekä kirkon uskon käydä vuoropuhelua keskenään. Yhdessä keskusteleminen lisää osallisuuden kokemusta, mutta myös keskinäistä luottamusta. (Suuri ihme. Rippikoulusuunnitelma 2017, 19-21.)

Rippikoulun tulisi vastata nuorten omiin elämänkysymyksiin sekä kasvattaa henkisesti ja hengellisesti. Kokonaisvaltaista kasvua saadaan aikaan, kun kirkon yhteinen usko, nuorten omat pohdinnat elämästä ja hengellisyys käyvät vuoropuhelua keskenään. (Nuoret seurakuntalaisina. Kehittämissasiakirja 2013, 20.) Suuri ihme – rippikoulusuunnitelman yksi tavoitteista koskeekin juuri nuorten osallistumista ja mahdollisuutta vaikuttaa rippikoulussa. Se tarkoittaa, että nuoret saisivat olla tuomassa toimintaan mukaan omaa persoonaansa. Aikuisten tehtävä on olla mahdollistamassa ja ohjaamassa nuorten osallistumista, eikä ainoastaan olla itse esillä ja toimijana. Nuorten osallistuminen ja vaikuttaminen ei tarkoita sitä, että nuorille annetaan valta johtaa rippikoulua, vaan sitä, että nuoria kannustetaan joukkoon mukaan sekä osoitetaan heidän tärkeyttään rippikoulun ja seurakunnan yhteisössä. (Suuri ihme. Rippikoulusuunnitelma 2017, 22.)

3.2 Rippikouluikäinen nuori

Jokainen rippikouluryhmä on erilainen. Rippikouluikäisenä nuoret elävät mylläävää murroskautta. Jokainen ryhmä ja jokainen nuori on arvioitava erikseen. Rippikoulua ei voi koskaan ohjata samalla kaavalla, vaan ohjaajien on arvioitava nuorten edellytykset ja oppimisvalmiudet rippikoulutyöskentelyyn. Rippikoulu voi olla tukena nuorten kasvussa antamalla turvallisen kasvuympäristön oman identiteetin etsinnälle ja vuorovaikutustaitojen kehittämiseksi.

Rippikouluikäisenä nuoret saattavat kokea hämmennystä omasta kasvuvaiheestaan. Nuoret kohtaavat fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia muutoksia ja alkavat irrottautua kodista ja vanhemmista. Nuoret ovat aloittaneet itsenäistymisprosessin ja vanhempiensa sijaan alkavat rakentaa omaa minuuttaan uusilla vuorovaikutusmalleilla, kuten ystävyysuhteilla. (Elämäusko-rukous. Rippikoulusuunnitelma 2001, 12-13; Suuri ihme. Rippikoulusuunnitelma 2017, 30.)

Rippikoulu toimii tärkeässä asemassa nuoren identiteetin etsimisessä. Rippikoulu auttaa nuoria peilaamaan omia käsityksiään ja arvojaan. Nykyajan moninaisuus ja vaatimukset tekevät identiteetin rakentamisesta vaikeaa. Rippikoulun tehtävä on välittää nuorille varmuus siitä, että he kelpaavat omina itsenään. Rippikoulussa ohjaaja tukee nuorten minuuden ja kristillisen identiteetin kasvua olemalla itse omanlaisensa, niin hengellisenä ohjaajana kuin aitona omana itsenään. Kukaan ei voi luoda identiteettiä toisen puolesta, mutta jokainen nuori tarvitsee aitoja ja luotettavia aikuisia tukemaan kasvua kokonaisvaltaisena ihmisenä. Ohjaajan on kuitenkin muistettava, että kristillisen identiteetin kasvu vaatii myös kritisointia ja epäilyksiä. Nuorten epäilykset kohdistuvat usein kristinuskon peruskysymyksiin, kuten Jumalan olemassaoloon, luomiseen ja eettisiin kysymyksiin. (Suuri ihme. Rippikoulusuunnitelma 2017, 48; Aaltonen, Pruuki & Saarainen 2004, 106-107.)

3.3 Raamoksen merkitys rippikoulussa

Raamattu on rippikoulun peruskirja ja juuri sanan kautta Pyhä Henki pystyy vahvistamaan meitä uskossa. Rippikoulussa Raamattua luetaan joka välissä, sillä se on rukouksen ja jumalanpalveluselämän lähtökohta. Rippikoulun tehtävänä on varustaa nuoria tulevaisuutta varten. Raamatun lukeminen kuuluu hengellisen elämän hoitamiseen ja se kuuluu kristityn tärkeimpiin varusteisiin, koska sanansa kautta Jumala rohkaisee ja lohduttaa elämän eri tilanteissa. Raamattu on Jumalan puhetta ihmisille, ja jos haluamme oppia tuntemaan Hänet, on

meidän luettava Raamattua. (Elämä-usko-rukous. Rippikoulusuunnitelma 2001, 8; Suuri ihme. Rippikoulusuunnitelma 2017, 15.)

Rippikouluun tulevalla nuorella ei välttämättä ole minkäänlaista kosketuspintaa Raamattuun. Raamatun lukeminen ja sen sanoman pohtiminen on tehtävä mahdollisemman yksinkertaiseksi, mutta toisaalta on myös tärkeää päästä pohtimaan syvemmin nuoren elämää koskevia kysymyksiä Raamatun avulla. Raamisryhmät toimivat hyvin siinä, että Raamatun avulla nuoret voivat yhdessä pohtia omaa identiteettiään, suhdetta toisiin ihmisiin ja suhdetta Jumalaan. (Suuri ihme. Rippikoulusuunnitelma 2017, 36-37.)

Pienryhmätyöskentely rohkaisee nuoria aktiiviseen vuorovaikutukseen keskenään. Toimissaan pienryhmät saattavat avata uusia ulottuvuuksia tehtäviin niin nuorille kuin ryhmän ohjaajillekin. Pienryhmissä myös henkilökohtaisista asioista keskustelu on useimmiten helpompaa kuin isoissa ryhmissä. (Pruuki 2010, 155.) Raamiksissa Raamatun lukeminen ja yhdessä työskentely voivat avata tekstiä paremmin. Yhdessä työskentely mahdollistaa myös vaikeimpien kysymysten esittämisen koska ryhmäläiset saavat pohtia niitä yhdessä. Pienryhmissä nuoret saavat myös opetella vastaamaan itse omasta oppimisestaan (Pruuki 2010, 155). Jos raamiksessa ei olla yhtään mukana, ei siitä myöskään jää mitään käteen. Jeesuksen elämä -raamis mahdollistaa ja kannustaa yhdessä ideoimiseen ja tekemiseen. Ryhmäläiset joutuvat myös opettelemaan vastuunjakoja, ilmapiirin luomista ja yhteistyötaitoja. (Pruuki 2010, 155.)

4 RAAMATUN KÄYTÖN MENETELMÄT

Neljännän luvun alussa katsotaan erilaisten oppijoiden oppimistyyliä ja miellejärjestelmiä. Jokaisella meistä on omanlaisensa tapa oppia, ja opiskelun tavoitteissa kannattaisi ottaa huomioon yksilöiden vahvuusalueet, jotta opitun sisäistäminen saataisiin maksimoitua. Neljännessä luvussa käydään läpi myös Raamatun erilaisia menetelmiä. Otetaan yleiskatsaus eri työskentelytavoista ja lopuksi perehdytään kahteen menetelmään tarkemmin, kuten esimerkiksi bibliodraamaan.

4.1 Erilaiset oppijat ja oppimistyyli

Oppimista tapahtuu ihmisen koko elämän ajan eikä kaikki oppiminen ole teoreettista. Jo pienestä lapsesta saakka opitaan ilman varsinaista opettamista. Lapsi oppii esimerkiksi puhumaan seuraamalla ja kuuntelemalla muuta yhteisöä. On kuitenkin alueita, jotka vaativat tietoa ponnistelua ja opiskelua. Viime kädessä ihminen on itse vastuussa omasta oppimisestaan, mutta voidaanko oppimista tehdä mielekkäämmäksi ja kohdistaa yksilölle sopivaksi? Opiskelijan motivaatiolla on suuri merkitys oppimiselle. Nuorten opiskelijoiden motivaatiota voidaan ylläpitää laatimalla tehtäviä, jotka koskettavat jollain tapaa heidän oman elämänsä kysymyksiä ja ongelmia. Opiskelijoiden motivaatioon vaikuttaa myös ryhmän ilmapiiri. On tärkeää auttaa ryhmää luomaan hyvä ja luotettava ilmapiiri, jotta saadaan lisättyä opiskelun mielekkyyttä. (Pruuki 2008, 8-9, 21-22.)

Jotta opettaja onnistuisi auttamaan oppilaita löytämään täyden oppimispotentiaalinsa, pitäisi opettajan tuntea oppilaiden oppimistyyliä. Erilaisia oppimistyyliä käyttämällä opettaja pystyy luomaan moniaistisen oppimisympäristön. Tällä tavoin pystytään huomioimaan myös yksilöiden tarpeet paremmin. Oppilaat pystyisivät hyödyntämään omia oppimistyyliään, jos tietäisivät niiden olemassaolosta. (Prashnig 2000, 107.) Toiset ovat intuitiivisia kokijoina, jotka oppivat tunnepohjaisesti. Intuitiivinen oppija haluaa keskustella heittelemällä ilmaan erilaisia

ideoita. Hänelle kokemukset ovat tärkeitä. Toiset taas ovat teoreettisia ajattelijoita, jotka luottavat loogiseen ajatteluun ja haluavat analysoida asioita. Teoreettinen ajattelija pitää tutkimisesta ja aineiston lukemisesta. Kokeilevat tekijät oppivat tekemällä ja haluavat testata oppimansa käytännössä. Heille toiminnallisuus on tärkeää. Sitten voi löytyä vielä havainnoivia tarkkailijoita. He oppivat tarkkailemalla ja kuuntelemalla. (Nuutinen & Repo 2003, 42.)

Myös aistit ja mieli tekevät yhteistyötä. Jokainen ottaa omalla tavallaan tietoa vastaan ja tekee sen itselleen ymmärrettäväksi. On olemassa miellejärjestelmiä, joita ihmiset käyttävät arkielämässä huomaamattakin. Monet käyttävät niitä kaikkia tilanteen mukaan. Visuaalinen toimii näköaistinsa avulla. Hän luo asioista kokonaiskuvia eikä välttämättä jaksaa kuunnella pitkiä selityksiä, koska asiat ovat jo muotoutuneet hänen mielessään. Visuaalinen ihminen saattaa olla kärsimätön kuuntelija ja hän tykkää lukea itse. Opetuksesta hän tekee mielellään muistiinpanoja. Audititiivinen prosessoi vastaanotetut asiat taas kuuntelemalla. Hän selittää asiat itselleen sisäisenä puheena ja pitää myös keskusteluista. Audititiivinen pitää miellyttävästä äänimaailmasta ja musiikista, vaikkakin hiljaisuus on hänelle myös tärkeää. Kinesteettinen taas ottaa asiat vastaan omalla kehollaan. Selkeään ajatteluun hän tarvitsee liikettä ja toimintaa. Tämän vuoksi hän saattaa olla myös erittäin kärsimätön kuuntelija. Kinesteettinen ei jaksaa olla kauaa paikallaan koska hän pitää aktiviteeteista ja puuhastelusta. (Nuutinen & Repo 2003, 33-38.)

Nuutisen ja Repon kirjassa, *Viestintätaito*, oli VAK-testi miellejärjestelmistä, sisältäen kaksi osaa. Toinen osa sisälsi kaksitoista kysymystä, joihin jokaiseen oli kolme vastausvaihtoehtoa. Vastausvaihtoehdot kuvasivat visuaalista, audititiivista ja kinesteettistä miellejärjestelmää. Kolmesta vaihtoehdosta piti valita itselleen sopivin ja antaa sille 3 pistettä, seuraavalle 2 pistettä ja vähiten sopivalle 0 pistettä. (Nuutinen & Repo 2003, 34.) Tein itse testin ja sain lopputulokseksi vahvan sekoituksen visuaalista ja kinesteettistä miellejärjestelmää. Olen aina tiennyt olevani kokemuksen ja käytännön kautta oppija, mutta en osannut aavistaakaan, että minulla olisi niin paljon myös visuaalista puolta. Tästä johtuen aloin miettimään, että voisiko rippikoulun alussa teettää nuorille kyseinen testi ja jakaa heidät ryhmiin tulosten perusteella? Näin

opetus voitaisiin suunnata paremmin yksilöiden tarpeiden mukaan. Raamismateriaalistakin voisi tehdä vaihtoehtoisia suoritustapoja.

4.2 Menetelmien katsaus

Opiskeluun kuuluu oppijan oma aktiivinen toiminta. Aktiivisen toiminnan tulee olla kiinnostusta herättävää, jotta oppija alkaa prosessoida vastaanotettua informaatiota. Asiat joko jäsen-tyvät hänen sisäisiin malleihinsa tai niistä muodostuu uusi skeema. Jos tietoa ei jäsen-nytetä sisäisiin malleihin, se unohtuu. Kun uusia asioita saadaan jäsen-nytettyä sisäisiin malleihin, ne säi-lyvät muistissa kauemmin tai ne saadaan skeemojen avulla helposti palautettua mieleen. (Pruuki 2008, 27; Vuorinen 1993, 5, 9.) Raamatun lukeminen kaipaa myös erilaisia menetelmiä rinnalleen, jotta sen sanoma alkaisi elää. Raamattua voidaan tutkia esimerkiksi sanallisin kei-
noin, musiikin avulla, piirtämällä ja maalaamalla, toiminnallisilla menetelmillä ym. Seuraa-
vaksi avaan muutamia esimerkkejä.

Raamatun käytön työtapoja on monenlaisia. Raamiksessa monesti käytetty vuoroluku on yksi keino lähestyä Raamattua. Lukemista on myös helppo elävöittää jakamalla jokaiselle ryhmä-
läiselle omat roolinsa Raamatun kertomuksesta. Tällä tavoin he pääsevät elämään omassa mie-
likuvituksessaan kertomuksen tapahtumia läpi. Kertomuksen jälkeen voidaan keskustella omista kokemuksista ja miltä tehtävä tuntui. Toinen tärkeä työtapo, joka voidaan liittää mel-
kein jokaiseen työtapaan, on kysely. Kysymyksillä on suuri merkitys asioiden käsittelyssä. Raamis voidaan alustaa kysymyksillä tai tekstin lukemisen jälkeen kysymyksillä voidaan pa-
lauttaa luettua mieleen, ja kohdistaa omakohtaisiin kokemuksiin. (Pruuki 2010, 116, 123.)

Kirjoittaminen on yksi tapa käsitellä luettua. Kirjoittaminen sopii hyvin myös Raamatun kanssa työskentelyyn. Kirjoittamalla voidaan ilmaista ja pohtia omia ajatuksia, tunteita ja asen-
teita. Se on myös ajatusten uudelleen järjestämistä ja selkeyttämistä. Rippikoulussa voisi olla helppoa kirjoittaa kirjeitä eri aiheisiin liittyen. Nuorille on kuitenkin kerrottava mitä kirjeille

tapahtuu ja lukeeko niitä joku. On eri asia kirjoittaa itselleen päiväkirjatyypillisesti kuin antaa se jollekin luettavaksi. Nuoria voi myös kannustaa kirjoittamaan runoja tai yhdessä ryhmän kanssa rakentamaan mind-map luetusta kertomuksesta. Keskeisten sanojen avulla voidaan auttaa luomaan kokonaiskuva kertomuksesta. Runojen kirjoittaminen ja mind-map työskentely vaatii kannustamista ja motivaation herättämistä, mutta ne ovat tehokkaita työskentelymenetelmiä opiskelussa. (Pruuki 2010, 133-135.)

Kuvien avulla pystytään taas havainnollistamaan kertomuksia ja ne toimivat myös keskustelun virittäjänä. Kuvien avulla voidaan jakaa omia kokemuksia, mikä voi herättää ryhmäläisten mielenkiintoa. Kuvat jäävät monesti myös helpommin mieleen kuin tekstit. Kuvien avulla voidaan luoda kertomuksiin pohjaa, kunhan niiden kanssa käytetään kysymyksiä, jotka johdattavat pohtimaan kuvien ja tekstin merkitystä. (Pruuki 2010, 137, 139.) Kuvat toimivat myös oman tulkinnan luojana. Sen jälkeen, kun Raamatun teksti on luettu, ryhmäläiset voivat käydä ottamassa valokuvan, joka heidän mielestään voisi kuvata luettua. Ryhmäläiset voisivat esitellä ottamansa kuvat toisille ryhmille ja kertoa joitain kuvasta nousseita ajatuksia.

Musiikkia voidaan käyttää tunnelman virittäjänä tai virikkeenä. Tunnelman virittäjänä musiikki luo rauhallisen ilmapiirin tilaan, jossa Raamattua luetaan. Tarkoin valittu kappale voi auttaa mielikuvien syntyemisessä tai keskustelun sytyttäjänä, kunhan ohjaaja on varustautunut keskeisillä kysymyksillä. Jos raamisryhmä on motivoitunut kokeilemaan uutta, kannattaa kokeilla tehdä oma laulu Raamatun kertomuksesta. Ryhmä voi valita jo ennestään tutun laulun ja kirjoittaa siihen uudet sanat. Kun laulua tehdään, ryhmäläiset joutuvat vielä kerran paneutua tekstiin ja sanoittaa se lauluun sopivaksi. Laulut ovat myös sellaisia, jotka voivat pysyä muistissa pitkän aikaa. (Pruuki 2010, 141.)

Muita mahdollisia työtapoja ovat piirtäminen ja maalaaminen, kollaasien ja sarjakuvien luominen, draamakasvatus ja muut toiminnalliset menetelmät. Piirtäminen ja maalaaminen voivat auttaa aukaisemaan omia tunnelukkoja ja luomaan erilaista kosketuspintaa Raamattuun.

Nämä auttavat myös luomaan omaa mielikuvaa tapahtuneesta ja ehkä jopa avaavat uusia näkemyksiä jo tutuistakin kertomuksista. Kuvakollaasien avulla voidaan hahmottaa suurempaa kokonaiskuvaa kertomuksesta ja ne mahdollistavat myös omaan luovaan tulkitsemiseen. Sarjakuvien merkityksestä kerron luvussa 5. (Pruuki 2010, 140.)

4.2.1 Bibliodraama

Bibliodraamassa eläydytään Raamatun kertomuksissa oleviin rooleihin. Roolien ei tarvitse ainoastaan olla niitä, jotka esiintyvät kertomuksessa, vaan voi ottaa myös rooleja, jotka nousevat esiin mielikuvamatkasta. Myös paikat ja esineet voivat olla roolien joukossa. Bibliodraamaa voisi kuvailla eräänlaiseksi tulkitsevaksi näytelmäksi. Se on kuitenkin enemmän kuin tavallinen tulkinta. Se on kertomuksen elävöittämistä draaman avulla. Voidaan käydä läpi esimerkiksi kertomusta Eedenin puutarhasta, josta Jumala karkotti ihmisen pois. Bibliodraama -ryhmä astuu sisään kertomukseen ja alkaa tarkastella kohtausta draaman avulla. Ryhmää pyydetään astumaan sisään Eevan rooliin ja kertomaan, miltä tilanne hänestä näyttää. Yksi Eevan ääni sanoo olevansa raivoissaan koska Jumala on petkuttanut heitä. Toinen taas kertoo tyytyvänsä osaansa, vaikkei haluaisi lähteä. Jonkun mielestä karkottamisessa ei puhuta hänestä mitään, ainoastaan Aadamista. Hän tuntee olevansa näkymätön koska on aina kyse vain Jumalasta ja Aadamista. (Pitzele 2001, ix-xii.)

Bibliodraaman avulla voidaan opettaa Raamattua, mutta myös luoda yhteyttä muodostamalla ainutlaatuinen oppimisyhteisö. Bibliodraamaa ei ole tarkoitettu syrjäyttämään perinteistä Raamatun lukemista, vaan se on yksi työväline Raamatun opettamiseen. Bibliodraama on avoin mukautumiselle eri ohjaajien käsissä, vaikka sillä on omat ominaispiirteensä. Jokainen ohjaaja on erilainen, joten myös työskentelyssä näkyy jokaisen oma ainutlaatuinen kädenjälki. Vaikka menetelmässä on omat sääntönsä, ei silti ole olemassa yhtä ainoaa toteuttamistapaa. Luova Raamatun lukeminen on yksi bibliodraaman lähtökohta, jotta löydetään se, mitä Raamatun

kertomukset eivät kerro. Bibliodraamassa on tarkoitus tarkentaa Raamatun kertomuksia niin, että mielikuva etenee kuin elokuva. (Pitzele 2001, xv-xvi, 3, 7.)

Bibliodraamalla on omat lähtökohtansa ja sen rakenteeseen kuuluu kolme osaa, virittäytyminen, toimintavaihe ja purku/jakaminen. Virittäytymisessä on kaksi vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa ohjaaja virittäytyy alkavaan toimintaan ja ohjaajan rooliin. Raamatusta valitaan jokin kertova katkelma ja hahmotellaan sen soveltuvuutta bibliodraamaan. On tehtävä eräänlainen työsuunnitelma, kysymyslista ja pohdittava työskentelyn kulkua ja mahdollisia käsiteltäviä asioita. Virittäytymisessä on myös ajateltava tulevaa ryhmää ja ajankäytön mahdollisuutta. Suunnittelussa on otettava huomioon muutkin rajoitukset, kuten esimerkiksi työskentelytilat. Toinen vaihe alkaa, kun ohjaaja kohtaa ryhmän konkreettisesti. Ohjaajan tehtävä on muuttaa kuulijakunta ryhmäksi, joka voi osallistua bibliodraamaan. Odotukset passiivisesta kuuntelestusta ja esitysten katsomisesta sekä käsitykset tietynlaisesta oikeasta toimintatavasta murretaan. Ihmisiä autetaan orientoitumaan tulevaan tehtävään ja autetaan vähentämään pelkoja. Pelisäännöt kerrotaan, kuten se, ettei ole pakko osallistua, jos tuntuu pahalta. (Pitzele 2001, 18-20.)

Toimintavaiheeseen ei välttämättä liity eleitä tai liikehdintää. Vaihe alkaa, kun ensimmäinen osallistuja antaa äänensä jollekin Raamatun henkilölle. Äänensä antamalla ryhmäläinen astuu sisälle rooliin. Kaikki eleet ja liikehdinnät ohjauksen aikana voidaan pitää osana tulkintaa, bibliodraamaa. Ohjaajan tehtävänä on tukea koko ohjauksen ajan ryhmäläisiä ja auttaa heitä olemaan vakuuttuneita roolistaan. Mitä vapaampia ryhmäläiset ovat, sitä elävämpää bibliodraama on. Toimintavaihe päättyy, kun sille varattu aika on loppunut tai kertomus on käsitelty loppuun. Toimintavaihe pitää myös päättää. On tärkeää, että tarinasta astutaan takaisin todellisuuteen. Toiminta on saattanut herättää erilaisia tunteita, jotka on otettava huomioon päätöksessä. Yksi vahvimista päättämistavoista on rukous. Rukous on monesti päätöksissä mukana koska se on luonnollinen tapa lopettaa jokin toiminta. Toinen vaihtoehto on ottaa etäisyyttä omaan roolihenkilönsä astumalla ulos kertomuksesta kohti omaa identiteettiä. (Pitzele 2001, 20-21, 281-283.)

Ennen varsinaista päätösvaihetta on vielä purkuvaihe, jossa jaetaan kokemuksia toimintavaiheesta. Purkuvaiheessa ei enää puhuta roolin sisällä vaan omana itsenään. Purkuvaiheessa vapaudutaan rooleista ohjaajan avulla. Vapautuminen saattaa joskus vaatia hieman ravistelua. Sen jälkeen osallistujat saavat kertoa omia kokemuksia omista rooleistaan, mutta ei eivät toisten omista, ettei se tunnu tunkeilevalta tai kriittiseltä. Purkuvaiheessa ohjaaja voi myös halutessaan liittää mukaan eksegeesin, eli tekstin selittämisen, jolloin ohjaaja muuttuu opettajaksi ja osallistujat opiskelijoiksi. Kommentaarien käyttö draaman jälkeen voi herättää myös mielenkiintoa. Ehkä jopa perinteistä kommentaaria arvostetaan enemmän oman toiminnan jälkeen. (Pitzele 2001, 21-23.)

Bibliodraaman ohjaajalla on tärkeä osa. Hänen on osattava valita toimintaan oikeanlaisia kysymyksiä, ja myös tekstin valinta on tärkeä. Tekstiä valitessa on tärkeää miettiä, mille asteelle toimintaa halutaan viedä. Jotkin tekstit sisältävät riskejä vetää ohjaaja ja osallistujat liian syvälle. Tällaisessa tilanteessa ohjaajalla pitää olla taitoa ja kokemusta. Bibliodraaman ohjaajalta vaaditaan koulutus, mikä ei kuitenkaan anna terapeutista pätevyyttä. Ohjaajan vastuulla on pitää työskentely sellaisena, ettei se vahingoita ketään. Jos työskentelystä nousee vahvoja tunteita, joista ei pääse eteenpäin, ohjaajan on osoitettava osallistujille oikeita auttamiskanavia. (Pitzele 2001, 255-256.)

4.2.2 Toiminnalliset menetelmät

Toiminnan avulla oppiminen saattaa olla vanhimpia oppimismenetelmiä historiassamme. Se on perusmalli, jolla pieni lapsi opettelee vanhempia seuraamalla ja ottamalla mallia heidän tekemisistään. Toiminnallinen oppiminen sisältää joskus epäonnistumisia ja uusia yrityksiä. Kokonaisvaltainen toiminta toimii parhaana opettajana. Toiminnallisia menetelmiä ei ole kuitenkaan helppo rajata tai määritellä. Ihmisellä on usein tarve tehdä jotain, purkaa omaa ener-

giaansa. Kädet etsivät koko ajan tekemistä napsuttelemalla, päätä kynsimällä tai kynällä töhertämällä. Kun käsille tai muille jäsenille annetaan jotain toimintaa, niin ihminen rauhoittuu. Energiaa on saatava purettua muullakin tavalla kuin suun kautta. Nuoret varsinkin tarvitsevat aktiivista toimintaa aivotyöskentelyn lisäksi. (Vuorinen 1993, 179-181.)

Toiminnallinen oppiminen on apuna sosiaalisen vuorovaikutuksen ja tunteiden hallinnan kasvattajana. Tällaisia voivat olla esimerkiksi taidekasvatus, leikki, kilpailut ja liikuntakasvatus. Kun toiminta liitetään osaksi jotain aihetta, se auttaa prosessoimaan opittua asiaa. Toiminnallisessa menetelmässä leikit ja kilpailut ovat tärkeässä osassa. Ne ovat hyvä tapa purkaa energiaa häiritsemättä toisia. Leikit ja kilpailut ovat myös hyvä tapa vahvistaa ryhmän keskinäistä suhdetta ja jopa ryhmäläisten itsetuntoa. Ohjaajan on vain varmistettava, ettei leikkiin tai kilpailuun sisälly ikäviä ominaisuuksia, kuten toisten nolaamista tai kiusaamista. Parhaimmillaan leikki tai leikkimielinen kilpailu laukaisee jännityksiä ja auttaa ryhmää rentoutumaan. Sillä voidaan myös rikastuttaa mielikuvitusmaailmaa. (Ahonen, Cantell, Nissinen & Rintala 2000, 31-32; Vuorinen 1993, 181-182.)

Leikkimielisestä kilpailusta hyvänä esimerkkinä on kiinalainen mandariini -tietovisa, joka sisältää myös aktiivista toimintaa. Kilpailu voidaan pitää rippikoulussa ryhmien välillä. Kilpailussa asetaudutaan istumaan jonossa siten, että ensimmäinen vastaa tietovisan kysymykseen, muut ryhmäläiset saavat auttaa esittämällä vastausehdotuksen edessä olevalle ja niin edelleen, kunnes vastaus saavuttaa jonon ensimmäisen. Jokaisen kysymyksen jälkeen jonon ensimmäinen siirtyy viimeiseksi, jotta kaikki saavat olla vastaamassa kysymyksiin. Tietovisan voi rakentaa itse päättämällä mitä kategorioita ja tehtäviä kilpailu sisältää. Näin kiinalaista mandariinia voidaan käyttää myös raamattutyöskentelyssä. Yhdessä kategoriassa voi olla esimerkiksi kymmenen kohtaa, jotka voivat sisältää perinteisiä kysymyksiä, aiheen tulkintaa draamallisesti, laulamista, mielikuvituksellista toimintaa, kuten, ”pukekaa jonon ensimmäinen kiinalaiseksi mandariiniksi”. Jokainen ohjaaja voi itse päättää montako kategoriaa tietovisaan valitsee. Rippikoulussa tietovisassa pisteenlaskijoina ja tuomaristona voi toimia joko isokset tai ohjaajat. Tietovisa on hauska ja koko ryhmän mukaansa tempaava ohjelmaisuus.

Matalankynnyksen toimintaa voisi olla esimerkiksi janatyöskentely, jossa osallistujat voivat ilmaista asenteitaan ja mielipiteitään toiminnallisen mitta-asteikon avulla. Yleensä janoissa on vastauksena toistensa ääripäät, kuten ”olen täysin samaa mieltä” ja ”olen täysin eri mieltä”. Osallistujat saavat valita janasta omasta mielestään sopivamman kohdan ja perustella valintaansa. On tärkeää antaa osallistujien ilmaista omia mielipiteitään ja asenteitaan. Ohjaajan ei tule ottaa kantaa toisten mielipiteisiin, mutta aiheesta voi kehittää keskustelua. (Pruuki 2008, 130.)

Rippikoulussa yhtenä tärkeänä toimintamenetelmänä voisi olla rentoutuminen. Rippikouluissa on erilaista toimintaa aamusta iltaan ilman suurempia lepotaukoja. Rentoutusharjoitukset edistävät mielen ja kehon rentoutumista. Se auttaa myös keräämään voimaa jäljellä oleviin ohjelmiin. Ohjaajan olisi hyvä etsiä sellainen tila, jossa nuoret voivat halutessaan olla makuuasennossa tai istua. Rentoutuminen voi sisältää mielikuvamatkoja, joissa siirrytään tiettyyn aikaan ja paikkaan. Raamatun käytön menetelmänä mielikuvamatkassa voidaan siirtyä johonkin miellyttävään ja rauhalliseen kertomukseen. Ohjaajan tulee valmistella virikkeitä ja kysymyksiä matkalle, joiden avulla päästään tunnelmaan. (Pruuki 2008, 145.) Raamattumedis on myös havaittu toimivaksi menetelmäksi. Rauhallinen musiikki luo rentouttavan tunnelman tilanteeseen ja ohjaaja voi samalla lukea Raamattua ja rukoilla.

5 RAAMISMATERIAALIN SYNTY

Idea raamismateriaalin kokoamiseen oli kytenyt sisälläni jo pitkään. En ollut täysin tyytyväinen seurakunnassa olleisiin materiaaleihin joita oli yksinkertaisesti liian vähän. Yksi materiaalipaketti oli hyvä ja selkeä, mutta kaipasin muitakin sen rinnalle. Viime keväänä sain mahdollisuuden lähteä toteuttamaan haavettani, kun olin harjoittelussa Lapuan tuomiokirkkoseurakunnassa. Olin osallistumassa hiihtolomarippileirille ja sain vastuulleni raamisten ohjauksen. Kerroin omasta haaveestani tehdä Jeesuksen elämästä raamismateriaalin, josta voisin mahdollisesti tehdä myös opinnäytetyöni. Rippileirille osallistuva pappi otti ideasta heti kiinni, rohkaisi ja kannusti minua ottamaan haasteen vastaan. Näin oli ensimmäinen askel otettu eteenpäin.

Aloin lukea Uuden testamentin neljää evankeliumia. Ensin aloin listata pääkohtia, joista voisin koota aina yhden raamiksen kerrallaan. Aiheita olisi löytynyt useita, mutta jouduin valitsemaan keskeisimmät tapahtumat koska rippileirillä oli mahdollisuus pitää vain kuusi tai seitsemän raamishetkeä. Pääkohdiksi valitsin muun muassa Jeesuksen syntymän ja opetuslapset. Pääkohdat valittuani aloin tutkia kaikkia neljää evankeliumia, mitä ne olivat aiheista sanoneet. Raamikseen valitsin selkeimmät ja tutuimmat kohdat joka aiheesta. Kun olin valinnut aiheet ja kohdat, jotka luettaisiin raamiksessa, aloin pohtia kysymyksiä aiheeseen liittyen. Yritin muodostaa mahdollisimman yksinkertaisia kysymyksiä sekä miettiä joitain henkilökohtaisiakin kysymyksiä käsiteltävään asiaan liittyen.

Aluksi tehtävä tuntui vaikealta, mutta kun pääsin alkuun, raamikset alkoivat pikkuhiljaa muodostua. Tärkein lähteeni oli Raamattu. Välillä käytin apuna Jukka Norvannon selitysteoksia, jotta saisin tukea ajatuksiini. Pääasiassa työskentely tapahtui paneutumalla Raamattuun ja omiin kokemuksiin. Projektia tehdessäni luotin Jumalan johdatukseen, että saisin otettua oikeat asiat esille jokaiseen raamiskertaan. Alusta alkaen olin kuitenkin kokenut, että raamisma-

teriaalinen aihe tulisi olla liitetty Jeesuksen elämän eri vaiheisiin. Oli myös tärkeää, että jokainen aihe sai koskettaa jokaisen henkilökohtaista elämää. Jeesus on kristinuskon keskeisin henkilö ja sen vuoksi oli tärkeää koota raamis, joka herättäisi ajatuksia ja kysymyksiä rippikoulu-
laisissa koskien Jeesusta ja hänen toimintaansa.

Raamiksiin oli myös mietittävä jokin luova työskentelymenetelmä koska luovasta raamattu-
työskentelystä koko ajatus oli lähtenyt liikkeelle. Aikaisemmin, luvussa neljä, olen avannut erilaisia oppimistyyliä. Itse olen aina oppinut tekemällä ja nyt muutama vuosi sitten oivalta-
nut luovan työskentelyn merkityksen oppimisessa, erityisesti Raamatun kanssa. Raamatun
tekstit saivat syvemmän merkityksen siinä vaiheessa, kun annoin niille palan itsestäni käsieni
kautta. Myös luovuus tulee Jumalalta, joten miksemme sitä käyttäisi!

Jokaisen raamoksen lopussa ryhmissä piirretään sarjakuva. Rippileirin päätteeksi jokaisella
ryhmällä pitäisi olla kuusiosaiset sarjakuvat, jos kaikki raamokset on pystytty toteuttamaan.
Sarjakuvatyöskentelyä voidaan hyödyntää monella tapaa rippileirillä. Piirtäminen ja maalaa-
minen voivat olla nuorten apuna heidän pohtiessaan juuri kuulemaansa tai omia tuntemuksi-
aan. Sarjakuvatyöskentely voi myös auttaa raamisryhmää ryhmäytymisessä ja helpottaa yh-
teistä vuorovaikutusta. Lisäksi rippikoulun ohjaajat voisivat käyttää sarjakuvia niin sanottuna
”loppukokeena”. Jokainen ryhmä voisi yksitellen kertoa sarjakuvan avulla Jeesuksen elä-
mästä. Ohjaajat voivat myös johdatella jatkokysymyksiin. Tällä tavoin sarjakuvista saataisiin
kaikki mahdollinen irti. Nuoret saisivat vielä kerran syventyä sarjakuvan ruutujen sisälle.
(Pruuki 2010, 140.)

5.1 Materiaalin käyttö

Valmiin ensiteoksen otin mukaan hiihtolomarippileirille. Koin hyväksi, että sain olla itse mu-
kana seuraamassa raamoksen toimivuutta. Kävin isosten kanssa materiaalin läpi aina ennen

illan raamista. Isosten osallistuminen ei ollut mitenkään päätä huimaavaa, mutta helppotukseksi huomasi, että leiriläisten kanssa raamukset sujuivat kuitenkin hyvin. Iltapalaverissa kyselin vielä isosilta, miten raamukset onnistuivat ja olivatko ne ok. Isosten mielestä raamukset olivat selkeitä, mutta osaan kysymyksiin leiriläiset eivät olleet vastanneet. Selitin kysymysten tarkoitusta isosille tarkemmin, joka vapautti isosten ”työtaakkaa”. Osa raamoksen kysymyksistä oli henkilökohtaisia, joihin vastaaminen oli täysin vapaaehtoista. Kysymysten tarkoitus oli herätellä leiriläisten ajatuksia kyseiseen aiheeseen sekä oman elämän polttaviin kysymyksiin.

Kysyin Lapuan tuomiokirkkoseurakunnan nuorisotyönohjaajalta, ottaisiko hän kesällä leiriläisen raamoksen kokeiluun, jotta saisin materiaalista isosilta palautteen. Hän lupautui ottamaan materiaalin testiin. Tämä antoi myös mahdollisuuden kokeilla materiaalin toimivuutta jonkun toisen ohjaamana. Kevään aikana muokkasin raamoksen materiaalia ja lisäsin siihen vielä yhden aiheen. Kävin materiaalipaketin vielä kertaalleen läpi ja tein viime hetken korjauksia. Lisäsin myös alkuun ohjeistuksen isosille.

5.2 Materiaalin palaute ja arviointi

Pyysin nuorisotyönohjaajan ottamaan isosilta vapaamuotoisen palautteen. Tarkoitus oli selvittää, miten materiaali toimi ja oliko se tarpeeksi selkeästi ohjeistettu. Palautteisiin oli vastannut neljä isosta ja yksi linkki-isonen, joka ohjeisti raamukset isosille. Palautteet olivat seuraavanlaisia:

Materiaali oli ihan jees, ei valitettavaa. Se kirja (Löytöretken raamis) ei ollu läheskään näin hyvä mitä nämä ku omaa riparia muistelloo. Ne oli vähä sellasii.. (Iso 1)

Mun mielestä oli tosi hyvä, mutta osa niistä henkilökohtaisista kysymyksistä oli sellasia ettei niihin halunnu vastata ollenkaan. Raamoksen vetäminen oli mun mielestä helppoa ja ne ohjeet / kysymykset oli selkeitä. (Iso 2)

selkee ja kulku hyvä. Henk.koht. kysymykset oli välillä vähä sellasii et ne ei kek-siny/halunnu vastata mut kokonaisuutena hyvä ja toimiva (Iso 3)

ne henkilökohtaaset oli vähä semmosii. oli selkee lukuunottamatta muutamaa kysymystä. tosi hyvä. (Iso 4)

Mun mielestä tämä raamis oli parempi ku se kirja jota aiemmin käytetty. Kysymykset selkeitä, hyviä, hyvin aseteltu ja muotoiltu. Läpikäyminen oli helppoa. Ohjeet oli selkeät ja aiheisiin löytyi aina vastaukset. Henkilökohtaaset kysymykset jäi ehkä aina vähän sivuun. (Linkki-iso)

Neljä viidestä vastaajasta olivat sitä mieltä, että henkilökohtaiset kysymykset olivat haasteellisia. Itselleni tämä kuitenkin osoittaa, että kysymykset ovat osuneet arkoihin paikkoihin. Henkilökohtaisten kysymysten tavoitteena oli kuitenkin herätellä omia ajatuksia ja tunteita. Neljä viidestä vastaajasta olivat sitä mieltä, että raamukset olivat selkeitä. Yksi näistä neljästä vastaajasta oli kuitenkin maininnut muutaman kysymyksen olleen jotain muuta kuin selkeitä. Linkki-isonen oli kokenut raamisten ohjaamisen isosille helpoksi.

6 MATERIAALIN LÄPIKÄYMINEN

Tässä luvussa käyn hieman tarkemmin läpi jokaista raamiskertaa. Avaan hieman raamiskerran tavoitteita. Materiaalipakettia on helpompi käyttää, jos edes vähän selitän omia tarkoituksiperiä. Materiaaliin syventymällä voi löytää enemmänkin rakentavia oivalluksia. Rohkaisen myös rippikoulun ohjaajia tutustumaan materiaaliin. Koin itse rippileirillä toimivaksi, että sain Jeesuksen elämä ja opetus -oppitunnilla käydä läpi raamisten niin sanottuja piilotavoitteita. Vaikka raamoksen henkilökohtaiset kysymykset olivat vaikeita, ne voivat saada leiriläiset pohtimaan omaa käyttäytymistään ja/tai omia loukattuja tunteita. Ohjaajat voivat oppitunnilla avata henkilökohtaisten kysymysten tarkoitusta, jotta raamiksesta saadaan mahdollisimman paljon irti. Saattaa olla, että myöhemmin nuoret haluavat puhua pinnalle nousevista tunteista ja ohjaajille voi olla helpompi avautua omista asioista.

6.1 Jeesuksen syntymä ja lapsuus

Raamis alkaa kysymyksillä, joilla jokainen voi pohtia, mitä muistaa Jeesuksen syntymästä ja mitä Jeesus merkitsee kenellekin. Ennen jouluevankeliumin lukemista tehdään tehtävä, jossa piirretään paperille kaikki mitä Jeesuksen syntymästä muistetaan. Tämä paperi käydään myöhemmin läpi, jonka jälkeen pohditaan, oliko muistissa jotain sellaista, mitä Raamatussa ei mainittu. Vuosien varrella monelle meistä on muodostunut jonkinlainen mielikuva jouluevankeliumista, Jeesuksen syntymästä. Esimerkiksi Jeesuksen syntymään mielletään talli, jossa oli eläimiä ja seimi. Kuitenkaan Raamatussa ei puhuta sanallakaan tallista tai eläimistä. Ajattelin, että tämä saattaisi herättää ryhmässä keskustelua, pohtimista ja jopa tunteita. Ei ole väärin pitää omista kuvitelmista kiinni. Itse pidän ajatuksesta, että Jeesus syntyi tallissa eläinten keskellä ja olen siitä myös tehnyt oman kuvitelmani mukaisen työn, josta on kuva raamismateriaalissa (LIITE 1). On kuitenkin hyvä perehtyä Raamattuun ja tarkastella miten Raamattu kertoo meille tutut kertomukset.

Ensimmäisessä raamiksessa otetaan myös pieni katsaus Jeesuksen lapsuuteen. Raamatussa ei kerrota paljoakaan millainen Jeesus oli lapsena. Yksi jae kertoo meille, että Jeesus on kasvanut Jumalan läsnäolossa. Luukkaan evankeliumissa kerrotaan, että Jeesus valmistautui koko lapsuuden tulevaa toimintaansa varten. (Luuk. 2:40.)

6.2 Jeesuksen toiminnan alku ja voimateot

Toisessa raamiksessa käydään läpi Jeesuksen kastehetkeä sekä hänen kärsimystään autiomaassa. Tarkoitus on osoittaa, että Jeesus kävi elämänsä aikana läpi paljon kiusauksia ja kärsimystä, jonka vuoksi hän pystyy auttamaan muitakin, joita koetellaan. Elämässä joudumme kohtaamaan erilaisia vaikeita aikoja ja menetyksiä. Jo tieto siitä, että on olemassa joku, joka voi lohduttaa ja antaa voimaa, auttaa jaksamaan eteenpäin. (Hepr. 4:14-16.)

Jeesuksen toimintaan kuului vahvasti myös hänen opetuslapsensa. Opetuslapset osoittavat, että jokaiselle meistä on varattu oma erityinen tehtävä. Raamatussakin sanotaan, että Jumala antaa jokaiselle oman tehtävän ja armolahjoja rakentamaan seurakuntaa sekä yhteyttä Jumalaan. (1. Kor. 12.)

Raamiksessa tutustutaan vielä yhteen tai kahteen Jeesuksen voimatekoon. Tämän jälkeen ryhmässä pohditaan vielä, ovatko ihmeet totta ja voiko niitä tapahtua vielä tänäkin päivänä. Jopa uskovien saattaa olla välillä vaikea uskoa ihmeisiin. Niistä on kuitenkin hyvä puhua koska ne ovat tärkeitä todistuksia Jumalan voimasta. Ihmeitä saattaa tapahtua huomaamattakin. Jokainen on varmasti kokenut elämässään onnekkaita tapahtumia tai sattumia, jotka ovat tuntuneet uskomattomilta. Entä jos ne ovatkin osa Jumalan hyvyyttä ja voimaa, huolenpitoa?

6.3 Jeesuksen opetuslapset

Halusin vaihtelun vuoksi ottaa yhden raamishetken koskemaan opetuslapsia. Jotkut opetuslapset ovat jääneet meille vieraaksi koska Raamatussa ei heistä paljoa kerrota. Toiset ovat taas paljon tutumpia, kuten Simon Pietari, joka oli monessa mukana. Halusin myös tuoda esiin kolmannentoista opetuslapsen, josta ei paljoakaan kerrota koska opetus pyörii useimmiten evankeliumien keskellä, ja kolmannestatoista opetuslapsesta kerrotaan apostolien teoissa. Raamiksessa pohditaan myös omia ja ryhmän luonteenpiirteitä. Sen jälkeen tutustutaan opetuslapsiin, joista selviää heidän inhimilliset luonteenpiirteensä.

Kuten mekin, myös opetuslapset olivat inhimillisiä ja tekivät virheitä sekä epäilivät ja pelkäsivät. Jumalalla oli kuitenkin jokaiselle oma paikkansa. Raamiksien tarkoitus on herättää ajatuksia omista hyvistä ja niin sanotuista huonoista luonteenpiirteistä. Raamiksessa selviää, ettei yksikään opetuslapsi ollut täydellinen. Jokaisella oli omat heikkoutensa. Yksi raamiksien syvemmistä tarkoituksista on murtaa luulot uskovaisten ”täydellisyydestä”. Ihmiset vertailevat toisiaan paljon, ja sitä tapahtuu myös hengellisissä piireissä. Hengellisen tien alkutaipaleella olevat saattavat ajatella olevansa riittämättömiä ja kelpaamattomia koska he vertailevat itseään toisiin, pappeihin, ohjaajiin jne. Toivon, että raamiksien ohjaa leiriläisiä siihen oivallukseen, etteivät edes Jeesuksen lähimmät opetuslapset olleet täydellisiä.

6.4 Jeesuksen vangitseminen

Voisi sanoa, että neljännessä raamiksessa on monta ulottuvuutta. Ensinnäkin ryhmäläiset saavat pohtia kuka on Jumalan lapsi. Jumalasta puhutaan paljon Isänä, mutta koemme taivaan Isän lapsia? Voinko sanoa olevani Jumalan lapsi? Jeesus tuli osoittamaan maailmalle, millainen isä Jumala on. Jeesus opetti, että Jumala on rakastava ja anteeksiantava isä,

kuten tuhlaajapojan kertomus meille osoittaa. Jeesuksen kuolema ei merkitse meille ainoastaan syntien anteeksisaamista, vaan kuolemallaan hän myös avasi meille tien Isän luokse. (Joh. 14:6, Luuk. 15:11-32 & Room. 8:14-17.)

Toiseksi, Jeesus alkoi valmistella opetuslapsiaan koska tiesi aikansa olevan lähellä. Hän lupasi kuolemansakin jälkeen pysyä heidän luonaan ja, että heille olisi tulossa puolustaja, Pyhä Henki. Tämän vuoksi mekin saamme luottaa tänäkin päivänä, että Jeesus on aina vierellämme. Pyhä Henki johdattaa ja auttaa meitä. (Joh. 16:1-16.)

Raamiksessa ryhmäläiset saavat myös pohtia, onko helppoa tuomita toinen. Jokainen meistä on aika varmasti tuominnut toisen ja myös tullut toisten tuomitukseksi. Omia kokemuksia ja tunteuksia herättelemällä toivon, että jokainen voisi jatkossa miettiä, mitä tekisi tuomitsemisen sijaan. Mitä toivoisi itselleen tehtävän? Olisiko parempi toimia Raamatun ohjeistuksen mukaisesti ja pyrkiä rakentamaan rauhaa ja vahvistamaan toisia (Room. 14:19)?

6.5 Jeesuksen ristiinnaulitseminen

Alussa käydään läpi Jeesuksen matkaa ristille sekä hänen kuolemaansa. Pohditaan myös mitä risti merkitsee itselle ja kristityille. Risti on voimakas ja merkitsee monelle paljon. Sarjakuvan lisäksi tämän kertaisessa raamiksessa askarrellaan ristinmuotoinen kirjanmerkki kartongista. Tämä idea kumpuaa omasta rippikoulustani. Isokset olivat tehneet meille samanlaisen ristinmuotoisen merkin muistoksi leiristä. Tämä kyseinen risti on merkinnyt minulle paljon ja se on edelleen tallella. Toivon, että raamiksessa tehdyillä kirjanmerkeillä voisi olla myös nuorille merkitystä.

Jeesuksen elämällä ja kuolemalla on meille suuri merkitys ikuisuuden kannalta. Jeesus maksoi kuolemallaan kaikkein kalleimman hinnan meidän vapaudesta. Raamiksella avulla haluan ker-

toa, että olemme tehneet mitä tahansa, Jumala antaa meille anteeksi, kunhan sitä pyydämme. Jumala haluaa luoda meihin elävän suhteen ja auttaa meitä elämään tahtonsa mukaisesti. Jokaista meistä on varmasti myös loukattu joskus. Aina ei ole helppoa antaa toiselle anteeksi. Kuitenkin oman vointimmekin tähden olisi hyvä löytää itsestämme armollisuutta. Jumalalta voi rukoilla apua tähänkin asiaan. Joskus kohtaamamme vääryys voi olla niin iso, ettei kukaan muu, kuin Jumala, voi auttaa meitä antamaan anteeksi. Jos haluamme pitäytyä omissa loukatuissa tunteissamme, olisi hyvä hetkeksi palata ristin juurelle ja muistella, mitä Jeesus teki meidän puolestamme.

6.6 Jeesuksen ylösnousemus

Viimeinen raamis on jätetty tarkoituksella muita lyhyemmäksi. Jeesuksen elämä -raamismateriaali on tuhtia tavaraa sisältäen paljon uutta asiaa, Raamatun lukemista ja kysymysten pohtimista. Viimeisessä raamiksessa luetaan Luukkaan evankeliumista Jeesuksen ylösnousemus -kohta ja muistellaan vähän Jeesuksen puheita siltä ajalta, kun hän vielä eli. Sen jälkeen luetaan Jeesuksen ilmestymisestä Emmauksen tiellä ja opetuslapsille sekä pohditaan sellaisia asioita kuin, miksi opetuslapset pelkäsivät ja edelleen epäilivät Jeesuksen lupauksista. Onhan se kumma, että lähimmät ystävät, jotka olivat kulkeneet yhteistä ja samaa matkaa Jeesuksen kanssa, edelleen epäilivät hänen lupauksiaan.

Miten meidän onkaan niin helppoa olla enemmän epäuskoisia kuin uskoa Jumalan lupauksiin? Kysymysten avulla nuoret joutuvat hieman pohtimaan tätä asiaa. Tässä vaiheessa raamista ollaan jo rippileirin loppupuolella. Nuorille on kehittynyt jo jonkinlainen käsitys Jeesuksesta. Osalla jopa uskonkäsitys on saattanut muuttua ja on tapahtunut niin sanottua avautumista asialle. On hyvä pohtia omia epäuskon kohtia ja jättää ne Jumalalle. Raamatussa sanotaan, että "kaikki on mahdollista sille, joka uskoo" (Mark 9:23). Tämän Jeesus sanoi miehelle, jonka poika oli saastaisen hengen riivaama. Tätä ennen opetuslapset olivat kuitenkin yrittäneet ajaa henkeä pois onnistumatta. Jeesus suuttuen sanoi heille "voi tätä epäuskoista sukupolvea"

(Mark 9:19), ja ajoi itse saastaisen hengen pojasta pois. Pojan isä uskoi, että Jeesus pystyy parantamaan pojan. Hän kuitenkin huusi, että "Minä uskon! Auta minua epäuskossani!" (Mark 9:24). Samalla tavalla mekin saamme jättää oman epäuskomme Jumalan haltuun ja luottaa, että hän muuttaa sen uskoksi.

7 POHDINTA

Opinnäytetyössäni oli kaksi tavoitetta. Ensimmäinen tavoitteeni oli esittää erilaisia Raamatun käytön menetelmiä raamattutyöskentelyn avuksi. Yritin etsiä lähdekirjallisuutta, joista olisin voinut koota kattavan kokonaisuuden erilaisista työskentelymenetelmistä. Oman aikatauluni kanssa tehtävä oli kuitenkin todella haastava, enkä koe täysin onnistuneeni tavoitteessani. Olen kuitenkin tyytyväinen lopputulokseen, koska sain käsiteltyä erilaisia menetelmiä tiivistetyksi ja uskon, että niistä voisi saada uusia ideoita Raamatun käytön menetelmien kehittämiseksi.

Toinen tavoitteeni oli luoda raamattuhetkimateriaali rippikouluihin. Tarkoitus oli saada aikaan luova ja toiminnallinen materiaali raamiksia varten. Materiaalin kehittäminen vaati paljon paneutumista Raamattuun ja evankeliumien tutkimiseen. Materiaalia tehdessäni opin itsekin Jeesuksen elämästä paljon uutta ja koin erilaisia oivalluksia koskien omaa elämääni. Omien oivalluksien avulla oli helppo saada jokainen raamiskerta koskettamaan ryhmäläisten omaa elämää. Uskon, että jokaisella meistä on käsittelemättömiä asioita elämässämme, joista olisi hyvä puhua jonkun kanssa. Jos on vaikea puhua toiselle, on tärkeä tietää, että on olemassa Jumala, jolle voi puhua aivan kaikesta. Rukouksella on paljon suurempi voima kuin ymmärrämmekään. Raamattuhetkimateriaaliin olen todella tyytyväinen. Ainoaksi puutteeksi huomasin, ettei materiaali sisällä alku- tai loppurukousta. Olisi hyvä rukoilla jokaisen raamiksen alussa, että Jumala voisi avata Raamatun tekstiä. Isosia voi kuitenkin rohkaista ottamaan jokaiseen raamikseen yhteinen alkurukous. Rukouksen ei tarvitse olla valmiiksi laadittu rukous, vaan jokainen voi omin sanoin rukoilla juuri sitä, mitä raamikselta odottaa.

Materiaalia tehdessäni käytin apuna Jukka Norvannon selitysteoksia, jotta sain vahvistusta omiin ajatuksiini. Materiaali on kuitenkin syntynyt pääasiassa Raamattua tutkimalla ja lukemalla ja myös rukoilemalla. Työskentelyn aikana olen saanut kokea Jumalan johdatusta ja olen alusta alkaen laittanut toivoni Häneen. Opinnäytetyöni ja raamattuhetkimateriaali ovat jälleen

yksi todistus Jumalan uskollisuudesta. Tämän projektin aikana olen kokenut monta epätoivon hetkeä, mutta olen joka kerta antanut ne Jumalan käsiin ja luottanut, että Hänen avulla selviän loppuun asti.

LÄHTEET

Aaltonen, H., Pruuki, L. & Saarainen, P. 2004. Rippikoulun käsikirja. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Elämä-usko-rukous. Rippikoulusuunnitelma 2001. 2001. Kirkkohallitus. Kirkon kasvatustieteen keskus.

Nuoret seurakuntalaisina. Kehittämissasiakirja. 2013. Kirkkohallitus.

Nuutinen, T. & Repo, I. 2003. Viestintätaito. Kustannusosakeyhtiö Otava.

Pitzele, P. 2001. Valkoinen tuli. Suomen Piipiliseura.

Prashnig, B. 2000. Erilaisuuden voima. Opetustyyli ja oppiminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pruuki, L. 2008. Ilo opettaa. Helsinki: Edita publishing Oy.

Pruuki, L. 2010. Rippikoulun pikkujättiläinen. Helsinki: Lasten keskus Oy.

Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos.

Suuri ihme. Rippikoulusuunnitelma 2017. 2017. Kirkkohallitus.

Vuorinen, I. 1993. Tuhat tapaa opettaa. Naantali: Resurssi.

LUOVASTI RAAMATTUUN

Osa: Jeesuksen elämä

Mervi Ylinen

CENTRIA-AMMATTIKORKEAKOULU

Kansalaistoiminta ja nuorisotyö

Maaliskuu 2017

JOHDANTO

Tämä on raamis, jossa käydään läpi Jeesuksen elämää ja tutustutaan opetuslapsiin. Aiheita on yhteensä kuusi kappaletta, ja jokaisessa kappaleessa on jokin tehtävä. Alempaa löydätte selosteet, mitä materiaaleja tarvitsette kullekin raamiskerralle.

Raamis sisältää raamatunkohtia ja kysymyksiä, jotka käydään läpi. Osa kysymyksistä saattaa olla hieman henkilökohtaisia, joihin vastaaminen on vapaaehtoista. **On hyvä sanoa ryhmäläisille, että ei ole pakko vastata, jos ei halua.**

Koko raamoksen ajan tehdään Jeesuksen elämästä sarjakuvaa. Ottakaa ennen ensimmäisen raamoksen alkua yksi kartonki per ryhmä ja jakakaa se kuuteen osaan kynällä piirtäen. Näin ollen te saatte piirtää jokaisen raamoksen lopuksi oman näkemyksenne aiheesta. Ryhmän vetäjä pitää huolen, että sarjakuva pysyy hyvän maun rajoissa. 😊

Kun vastaasi tulee tällainen kehys, se on tarkoitettu selittämään aiheita, ihmistä tai edellistä raamatunkohtaa. Nämä kehykset luetaan ääneen tai kerrotaan sisältö omin sanoin.

Kehyksissä saattaa olla kirjoitettuna raamatunkohtia, mutta niitä EI TARVITSE etsiä Raamatusta. Ne viittaavat edellisiin lauseisiin, joita voi halutessaan Raamatusta tarkistaa.

Kuvat, joissa on tekstiä, on tarkoitettu rohkaisuksi. Raamattu on täynnä rohkaisevia sanoja erilaisiin tilanteisiin.

TARVITTAVA MATERIAALI KULLEKIN RAAMIKSELLE:

1. Jeesuksen syntymä ja lapsuus
  - A4-paperi, valkoinen kartonki (johon piirretään sarjakuva), kyniä / tusseja.
2. Jeesuksen toiminnan alku ja voimateot
  - A4- tai A3-paperi
  - Sarjakuva jatkuu samasta kartongista
3. Jeesuksen opetuslapset
  - Tarvitset ainoastaan sarjakuva-kartongin ja kyniä
4. Jeesuksen vangitseminen
  - Tarvitset ainoastaan sarjakuva-kartongin ja kyniä
5. Jeesuksen ristiinnaulitseminen
  - Kartonkia, josta askarrellaan risti, kyniä ja sakset
  - Sarjakuva-kartongin
6. Jeesuksen ylösnousemus
  - Tarvitset ainoastaan sarjakuva-kartongin ja kyniä

Tsemppiä raamiksiin! ☺

Jeesuksen syntymä ja lapsuus

- ✚ Mitä muistatte Jeesuksen syntymästä? (missä tapahtui? ketä oli paikalla?)
- ✚ Missä yhteydessä olette kuulleet puhuttavan Jeesuksen syntymästä?
- ✚ Mitä Jeesuksen syntymä merkitsee ihmisille? Mitä se merkitsee sinulle?

Tehtävä: piirtäkää Jeesuksen syntymästä paperille kaikki mitä muistatte.

Lukekaa Luukkaan evankeliumista Jeesuksen syntymä (joulu-evankeliumi) Luuk 2:1–20

- ✚ Ketä henkilöitä joulu-evankeliumissa esiintyi?

Keisari Augustus

Quirinius

Joosef

Maria

poikavauva

Paimenia

Herran enkeli

Taivaallinen sotajoukko

- ✚ Ketä nämä henkilöt olivat ja mikä oli heidän rooli/tehtävä?

Käykää läpi paperia, johon piirsitte muistilta Jeesuksen syntymään liittyviä asioita. Oliko muistissa jotain sellaista, mitä Raamatussa ei kerrottu? Oliko Raamatussa jotain, mitä et muistanut?

Ajan myötä meille on voinut kehittyä erilaisia kuvitelmia Raamatun eri kertomuksista. Joulunäytelmissä tai – kuvituksissa näemme usein tallin, jossa on eläimiä seimen ympärillä, vaikka Raamatussa ei ole tällaisesta mainintaa. Evankeliumin kohdasta kuitenkin käy ilmi, että Jeesus syntyi köyhissä oloissa. Jumalan pojalle ei ollut varattu kultaista kehtoa silkkipatjoineen, vaan heinillä pehmustettu syöttökaukalo.

- ✚ Mitä tiedätte Jeesuksen lapsuudesta?
- ✚ Minkälaiseksi kuvittelisit Jeesuksen lapsena? Oliko Jeesus-lapsi vilkas, kuuliainen vanhemmilleen tai jotain muuta?
- ✚ Millainen sinä olit lapsena?

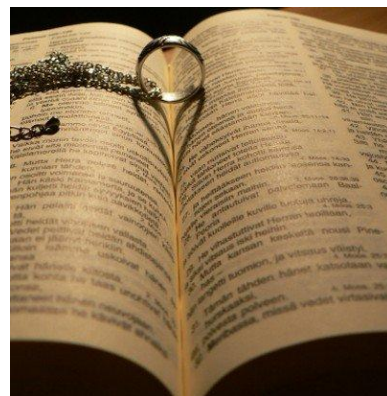
Lukekaa Luuk 2:41–52

- ✚ Miltähän Mariasta ja Joosefista tuntui, kun he huomasivat Jeesuksen puuttuvan kotimatkalta?
- ✚ Mitä Jeesus mahtoi tarkoittaa kysyessään: ”Mitä te minua etsitte? Ettekö tienneet, että minun tulee olla Isäni luona?”

Jeesuksen lapsuudesta ei juurikaan Raamatussa kerrota. Meille ei selviä millainen Jeesus on ollut lapsena tai koska hän on oppinut lukemaan. Luukas kuitenkin kertoo evankeliumissaan kohdan, jossa Jeesus 12-vuotiaana hämmästytti ihmisiä viisautellaan, esittäen vaikeita kysymyksiä ja vastatessaan niihin.

Jeesuksen 12 elinvuotta kuvataan yhdellä jakeella, jossa Jeesus kasvoi, vahvistui ja täyttyi viisaudella, ja Jumalan armo seurasi häntä (luuk 2:40). Eli Jeesus kasvoi Raamatun sanan äärellä ja Jumalan läsnäolossa.

- ✚ Miten me voimme oppia tuntemaan Jeesuksen?

Me voimme löytää Jeesuksen Raamatun sanan ääreltä. Ainoa paikka oppia tuntemaan Jeesus ja hänen toimintansa on lukea Raamattua. Evankeliumeista on hyvä aloittaa.

Tehtävä:

Piirtäkää raamis-sarjakuvan ensimmäiset tapahtumat. Aiheena Jeesuksen syntymä ja lapsuus. (Sarjakuvan ensimmäinen ruutu)

Jeesuksen toiminnan alku ja voimateot

Lukekaa Mark 1:1–15

- ✚ Miten Jeesuksen toiminta alkoi?
- ✚ Mitä erityistä Jeesuksen kasteessa tapahtui?
- ✚ Millä muodolla Pyhä Henki laskeutui?
- ✚ Miksi Henki ajoi Jeesuksen autiomaahan?
- ✚ Mitä autiomaata voisi tarkoittaa meidän elämässä?

"KOSKA HÄN (JEEBUS) ON ITSE KÄYNYT LÄPI KÄRSIMYKSET JA KIUŠAUKSET, HÄN KYKENEE AUTAMAAN NIITÄ, JOITA KOETELLAAN" HEPR 2:18

Jeesus joutui autiomaahan kiusattavaksi, koska hänen piti valmistautua tehtävänsä. Hän joutui käymään itsensä ja Jumalan kanssa omat kiusauksensa ja taistelunsa, tutkimaan itseään, jotta hän olisi valmis tehtävänsä.

Lukekaa Matt 4:18–22

- ✚ Ketkä olivat Jeesuksen ensimmäiset opetuslapset?
- ✚ Onko joku opetuslapsista sinulle tuttu? Kuka ja miksi?
- ✚ Montako opetuslasta Jeesuksella oli kaiken kaikkiaan?
- ✚ Minkälainen sinä olisit opetuslapsena?

Tehtävä: Piirtäkää teidän ryhmänne näköinen opetuslapsi (A4 tai A3 - paperi)

- antakaa hänelle nimi
- kirjoittakaa hänen luonteenpiirteitään ylös

Lukekaa Matt 4:23–25

- ✚ Mitkä olivat Jeesuksen tehtävät?
- ✚ Muistatko jonkun Jeesuksen tekemistä ihmeistä? Minkä?

Jos valitsemme seurata Jumalaa, saamme kaikki olla hänen opetuslapsiaan ja kasvaa Jumalan tuntemisessa sekä käyttää hänen antamiaan lahjoja. Jumala varustaa ja opastaa meitä matkalla. Jumala on valinnut meille jokaiselle aivan erityisen tehtävän.

Lukekaa yksi tai kaksi Jeesuksen voimatekoa:

- **Joh 6:1–15** (viisi leipää ja kaksi kalaa)
  - ✚ Minkä ihmeen Jeesus teki?
  - ✚ Mitä ajatuksia teko herättää sinussa?

- **Joh 2:1–12** (kaanan häät: veden muuttaminen viiniksi)
  - ✚ Minkä ihmeen Jeesus teki?
  - ✚ Mitä ajatuksia teko herättää sinussa?
  - ✚ Mitä muuta erikoista ihmeteossa oli?

- **Joh 9:1–12** (sokean parantaminen)
  - ✚ Minkä ihmeen Jeesus teki?
  - ✚ Mitä ajatuksia teko herättää sinussa?

- **Luuk 8:40–56** (Jeesus herättää Jairoksen tyttären kuolleista)
  - ✚ Mitkä ihmeet Jeesus teki?
  - ✚ Mitä ajatuksia teot herättävät sinussa?

- ✚ Onko sinun vaikea uskoa ihmeisiin?
- ✚ Mikä teidän mielestänne on ihme?
- ✚ Oletko saanut olla todistamassa Jumalan ihmettä?
- ✚ Tapahtuuko tänä päivänä ihmeitä?

Tunnusteot ovat merkkejä, joiden tarkoituksena oli ja on saada ihmiset ymmärtämään, että Jeesuksessa Jumalan valtakunta on tullut keskellemme. Tunnustekojen tarkoitus on osoittaa niiden takana olevaa todellisuutta, Jumalan olemassa oloa.

Tehtävä: Piirtäkää raamis - sarjakuvan toinen osa. Aiheena Jeesuksen toiminnan alku ja voimateot. (Sarjakuvan toinen ruutu..)

Jeesuksen opetuslapset

JUMALA ON LUONUT MEISTÄ JO-
KAISEN HIEMAN ERILAISEKSI.
SINÄ OLET AINUTLAATUINEN
LUOMUS EIKÄ TOISTA SINUNLAIS-
TASI OLE. SINÄ OLET JUMALAN
IHME.

- ✚ Millainen sinä olet luonteeltasi?
- ✚ Mitkä ovat sinun hyviä ominaisuuksia? Mitkä huonoja?
- ✚ Millä tavalla olette ryhmänä erilaisia kuin toiset ryhmät?
- ✚ Löydätkö ryhmässä teitä yhdistäviä luonteenpiirteitä?

Simon Pietari

- ✚ Muistatteko, kuka oli Pietari? Minkälainen hän oli luonteeltaan?

Pietari oli Jeesuksen kaikkien oppilaiden johtaja ja yksi Jeesuksen lähimmäistä ja luotetuimmista ystäväistä. Pietari oli uskollinen ja rohkea, mutta samalla äkkipikainen ja helposti hermostuva. Hän olisi ollut valmis puolustamaan Jeesusta, vaikka miekka kädessä. Jeesuksen vangitsemisen aikana Pietari kuitenkin pelkäsi oman henkensä puolesta ja kielsi tuntemasta Jeesuksen kolme kertaa. Jeesus kuitenkin antoi tämän anteeksi.

Lukekaa Matt 14:22–33

- ✚ Miksi Pietarin kokeilu epäonnistui? (jae 30)
- ✚ Miksi hän alkoi epäillä? Mikä olisi sinun syysi epäillä?
- ✚ Uskotko, että Jumala pystyy tyynnyttämään meidän elämän myrskyt?

Andreas

- ✚ Muistatko kuullessi Andreaksesta?
- ✚ Kenen veli hän oli?
- ✚ Onko sinulla sisaruksia?

Andreas oli yksi Jeesuksen ensimmäisistä opetuslapsista, ja kuten veljensä Pietari, hän myös oli Jeesukselle läheinen ystävä. Pietari ja Andreas kuuluivat kalastajaperheeseen, ja Jeesus lupasi tehdä heistä ihmisten kalastajia. Mark 1:16–18.

Taddeus

Taddeus on opetuslapsi, joka on jäänyt meille hieman mysteeriksi. Taddeus saattoi olla hiljainen, mutta kuitenkin Jeesukselle rakas opetuslapsi. Jumala käyttää usein hiljaisia ja huomaamattomia ihmisiä tärkeisiin tehtäviin. Jumalan voima näkyy heissä selvästi. Pyhä Henki antaa rohkeuden viedä evankeliumia eteenpäin. Raamatussa sanotaan:
"Kestän kaiken hänen avullaan, joka antaa minulle voimaa" Fil 4:13.

Tuomas

- ✚ Muistatko kuullesi Tuomaksesta?

Lähtiessään seuraamaan Jeesusta, Tuomas luopui kaikesta omaisuudestaan. Hän ei pelännyt edes kuolemaa vaan oli uskollisesti Jeesuksen rinnalla. Jeesuksen kuoltua, Tuomaksen maailma kuitenkin murtui, ja hänestä alkoi tuntua, että oli luopunut kaikesta turhaan. Alkuun Tuomas epäili Jeesuksen ylösnousemusta ja piti muita opetuslapsia hie-man tomppelina koska he uskoivat. Loppujen lopuksi Tuomaksen uskotaan olleen tarkkain ilosanoman levittäjä.

Lukekaa Joh 20:24–31

- ✚ Miksi Tuomas ei uskonut muita opetuslapsia? (jae 25)
- ✚ Mitä Jeesus tarkoitti jakeessa 29?
- ✚ Oletko sinä välillä epäilevä Tuomas? Millaisissa tilanteissa?

Jaakob ja Johannes Sebedeuksen pojat

- ✚ Muistatko kuullesi Jaakobista ja Johanneksesta?

Jaakob ja Johannes olivat veljekset ja myös Jeesuksen ensimmäisiä opetuslapsia. He olivat myös lähtöisin kalastaja perheestä, ja jättivät työnsä ja isänsä seurataksseen Jeesusta. Jaakob oli rohkea, mutta myös suuttui helposti. Tuittupäisyydestään huolimatta hän oli tärkeä Jeesukselle, jolle Jeesus myös kertoi salaisuuksia-kin. Johannes oli haaveilija, mutta menetti malttinsa myös helposti. Hän oli Jeesuksen suojatti ja hänelle erittäin rakas sekä nuorin opetuslapsista. Luonteidensa takia Jeesus kutsui veljeksiä ukkosenjylinän pojiksi. Mark 3:17.

Filippus ja Bartolomeus

Filippus ja Bartolomeus olivat ystävykset, jotka yhdessä lähtivät seuraamaan Jeesusta. Raamatussakin heitä kuvaillaan usein yhdessä. Filippus ajatellaan olleen joukon älykkö. Hän osasi eri kieliä ja tämän vuoksi pystyi kertomaan laajemmin Jeesuksesta.

Jaakob Alfeuksen poika

Jaakobia sanottiin Pikku-Jaakobiksi, ettei häntä sekoitettaisi toiseen Jaakobiin. Pikku-Jaakob on myös jäänyt hieman tuntemattomaksi Raamatussa.

Juudas Iskariot

- ✚ Muistatko, kuka Juudas Iskariot oli?
- ✚ Mitä hän teki, ja miksi?
- ✚ Mikä oli merkki, jolla Juudas kavalsi Jeesuksen?

Lukekaa Mark 14:43–52

Juudas oli opetuslapsi, jolle lankesi kova osa. Hänestä tuli Jeesuksen kavaltaja. Kerrotaan, että Juudas oli kunnianhimoinen opetuslapsi, joka olisi halunnut Jeesuksen nousevan korkeampaan valtaan. Jeesuksen kieltäytyessä Juudas kyllästyi, ja lopulta kavalsi Jeesuksen pienestä rahasummasta. Myöhemmin Juudas yritti perua kavaltamisen, mutta epäonnistuttuaan riisti itseltään hengen. Matt. 27:3–10.

Matteus

- ✚ Muistatko, kuka Matteus oli?

Lukekaa Matt 9:9–13

Matteus oli tullimies Kapernaumissa. Muut ihmiset halveksivat häntä ja pitivät ahneena rahan huijarina. Jeesus kuitenkin kutsui hänet mukaansa. Muut ihmiset paheksuivat tätä.

Simon Kananeus

- ✚ Oletko kuullut Simonista?
- ✚ Tidätkö mitä Kananeus voisi tarkoittaa? (kiivailija)

Simon Kiivailija vihasi Roomalaisia sotilaita ja taisteli heitä vastaan. Simon luopui miekastaan ja hänestä tuli rauhan mies kohdatessaan Jeesuksen.

Sekä kolmastoista opetuslapsi **Mattias**

Jos on aikaa, lukekaa **Apostolien teot 1:15-26**, jossa kerrotaan kolmannentoista opetuslapsen valinta.

Tai

Lukekaa:

Opetuslapset päättivät valita Juudas Iskariotin tilalle uuden opetuslapsen. He valitsivat miehen, joka oli seurannut jo ennestään Jeesusta ja kulkenut Hänen ja opetuslasten kanssa. Ehdolla oli kaksi miestä: Joosef Barsabbas ja Mattias. Toinen heistä saisi olla Jeesuksen ylösnousemuksen todistaja muiden opetuslasten kanssa. Opetuslapset rukoilivat ja heittivät arpaa, ja näin ollen arpa lan-kesi Mattiakselle.

Tehtävä: Piirtäkää raamis - sarjakuvan kolmas osa: aiheena Jeesuksen opetuslapset

Jeesuksen vangitseminen

Toiminnallaan Jeesus suututti paljon ihmisiä. Heidän joukoissaan oli ylipappeja, fariseuksia ja lainoppineita. Heidän mielestään Jeesus teki jumalanpilkkua opetuksillaan ja teoillaan. He odottivat hetkeä, jolloin saisivat Jeesuksen vangituksi. Yksi opetuslapsista, Juudas Iskariot, kavalsi Jeesuksen ja hänet vietiin suuren neuvoston eteen. Seuraavana päivänä Jeesus luovutettiin Pilatukselle, jossa Pilatus kansan painostuksesta antoi periksi ja tuomitsi Jeesuksen.

Lukekaa Joh 11:45–57

- ✚ Mitä ylipapit ja fariseukset pelkäsivät?
- ✚ Miten Jeesuksen kuolema voisi auttaa kokoamaan kaikki Jumalan lapset yhteen?
- ✚ Kuka on Jumalan lapsi?

Ennen vangitsemistaan Jeesus puhui vielä opetuslapsille. Hän antoi käskyn rakastaa toisiaan niin kuin hänkin oli heitä rakastanut (Joh 13:34–35).

Jeesus kertoi menevänsä valmistamaan tilaa Isän kotiin, ja tulevansa sitten noutamaan omansa. Hän kertoi olevansa tie, totuus ja elämä, ja ainut pääsy Isän luokse (Joh 14:1–6).

Jeesus antoi myös lupauksen Pyhästä Hengestä, joka tulisi puolustajaksi Jumalan lapsille (Joh 14:15–21).

Jeesus tiesi kuolevansa ja sen takia varusti opetuslapsia. Hän muistutti heitä, ettei missään vaiheessa hylkäisi heitä, vaan olisi heidän kanssaan koko ajan. Jeesus rohkaisi heitä pitämään kaikki, mitä hän oli opettanut.

- ✚ Kuka kavalsi Jeesuksen?

Lukekaa Luuk 22:47–54

- ✚ Miten opetuslapset reagoivat?
- ✚ Mitä Jeesus teki? Miksi?

Lukekaa Luuk 22:66–71 ja Luuk 23:1-5

- ✚ Mikä sai neuvoston ja sen jäsenet suuttumaan?
- ✚ Millä tavalla Jeesus heidän mielestään villitsi kansaa?
- ✚ Mitä sinä olisit tehnyt Pilatuksen paikalla?

Pilatus lähetti Jeesuksen Herodeksen luo koska Jeesus oli hänen hallintoalueeltaan. Herodes teki ainoastaan pilkkaa Jeesuksesta puettamalla hänet komeaan pukuun, ja sitten palautti hänet takaisin Pilatukselle (Luuk 23:6–12).

Pilatus aikoi päästää Jeesuksen vapaaksi koska hänen mielestään Jeesus ei ollut tehnyt mitään, mistä seuraisi kuolemantuomio. Hän yritti vedota ihmisten sydämiin, ja antoi heidän valita murhamiehen (Barabbaksen) ja Jeesuksen väliltä. Toinen heistä saisi vapautuksen. Kansa valitsi Barabbaksen. Pilatus antoi Jeesuksen ylipappien ja siellä olleen kansan käsiin, josta alkoi Jeesuksen matka ristille.. (Luuk 23:13–25.)

- ✚ Onko helppoa tuomita toinen?
- ✚ Kenellä on oikeus tuomita?
- ✚ Mitä tuomitseminen oikeastaan tarkoittaa?
- ✚ Oletko sinä joskus tuominnut (tai syyttänyt) jonkun?

Ihmisinä meidän on helppo tuomita joku, joka on tehnyt tai sanonut jotain väärää. Voimme tuomita hänet sanoin tai teoin. Välillä tuomitseminen tarkoittaa, ettemme anna toiselle anteeksi. Jumala ei halua, että me tuomitsemme toisiamme virheistämme. Hän haluaa, että kuljemme toistemme rinnalla ja ojennamme kätemme, jos joku kaatuu.

”Pyrkikäämme siis rakentamaan rauhaa ja vahvistamaan toisiamme” Room 14:19. Jumala on kyllä asettanut esivallan, joka pitää huolta järjestyksestä. Jos rikkoo lakia, joutuu myös kantamaan siitä vastuunsa ja ottamaan vastaan rangaistus.

- ✚ Onko joku tuominnut sinut joskus syyttä? Miltä se on tuntunut?

Tehtävä: piirtäkää raamis-sarjakuvan neljäs osa. Aiheena Jeesuksen vangitseminen. (neljäs ruutu..)

Jeesuksen ristiinnaulitseminen

Lukekaa Matt 27:32–44

- ✚ Ketä henkilöitä tekstissä esiintyy?
- ✚ Kehen sinä pystyisit samaistumaan? Miksi?
- ✚ Miksi Simon-niminen mies laitettiin kantamaan Jeesuksen ristiä?
- ✚ Olisiko Jeesus pystynyt astumaan alas ristiltä? Miksei hän astunut alas?

Jeesus rukoili Getsemanessa: "Isä, jos se on mahdollista, niin menkään tämä malja minun ohitseni. Mutta ei niin kuin minä tahdon, vaan niin kuin sinä." Matt 26:39

Lukekaa Matt 27:45–56

- ✚ Mitä Jeesus huusi Jumalalle? Miksi?
- ✚ Mitä tapahtui, kun Jeesus antoi henkensä?
- ✚ Miltähän sadanpäälliköstä ja hänen miehistään on mahtanut tuntua, kun he tajusivat ristiinnaulitseen Jumalan pojan?

Lukekaa Matt 27:57–66

- ✚ Mitä ylipapit ja fariseukset pelkäsivät?
- ✚ Pitivätkö he edelleen Jeesusta ja opetuslapsia huijareina?

- ✚ Mitä risti merkitsee kristityille?
- ✚ Mitä risti merkitsee sinulle?

Tehtävä: askarrelkaa itsellenne kartongista ristin muotoinen kirjanpaikka Raamatun väliin. Jokainen ryhmä voi halutessaan askarrella samanlaiset ristit, jotka kuvastavat ryhmän yhteyttä. Etsikää yhdessä raamatunjae, jonka kirjoitatte toiselle puolen ristiä.

Voisitte vielä yhdessä tai itsekseen pohtia, miltä meidän pahat teot ja sanat saattavat tuntua Jeesuksesta. Onko meidän jokainen paha sana toista kohtaan tai jokin paha teko, niin kuin naulan jälki Jeesuksen käsissä ja jaloissa?

- ✚ Oletko joskus sanonut tai tehnyt jotain sellaista, mistä sinulle on jäänyt paha olo? (ei tarvitse kertoa mitä)

Kaikista pahoista teoista ja sanoista huolimatta, me saamme luottaa siihen, että Jeesus rakastaa meitä. Sen tähden Jumala antoi ainoan poikansa, jotta me saisimme synnit anteeksi ja iankaikkisen elämän. Jumala kuitenkin tahtoo, että eläisimme Hänen neuvojensa mukaan, ettemme tekisi enää syntiä. Meidän tulisi välittää toinen toisistamme ja itsestämme sekä tietenkin Jumalasta.

- ✚ Onko joku joskus loukannut sinua? Jos on, miltä se on tuntunut? (ei tarvitse vastata)
- ✚ Onko toiselle helppo antaa anteeksi?

Ajattele, Jumala halusi tehdä sovinnon ihmisten (meidän) kanssa ja lähetti ainoan poikansa uhraamaan itsensä, että Jumalan ja meidän välillä olisi sovinto. Jumala vaatii myös meiltä anteeksiantoa toisillemme. Raamatussa sanotaan: "Jos te annatte toisille ihmisille anteeksi heidän rikkomuksensa, antaa myös taivaallinen Isänne teille anteeksi. Mutta jos ette anna anteeksi toisille, ei Isännekään anna anteeksi teidän rikkomuksianne." Matt 6:14–15

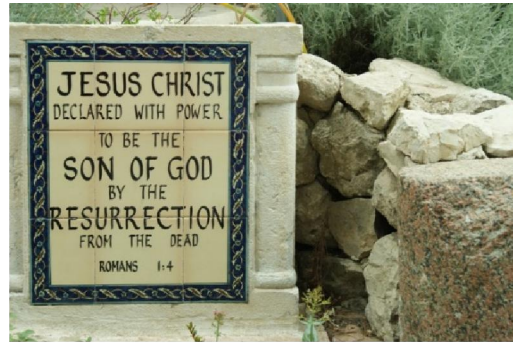
Jeesuksen sanat ovat kovat, mutta saavathan ne ollakin. Jeesus antoi oman henkensä sen tähden, että me saisimme KAIKKI pahat teot anteeksi AINA, mutta me emme haluaisi antaa toiselle anteeksi yksittäistä tekoa tai sanomista. Meille anteeksi antaminen ei ole aina helppoa, mutta voimme pyytää siihen Jumalalta apua. Anteeksi antaminen helpottaa myös omaa oloa.

Tehtävä: Piirtäkää raamis - sarjakuvan viides osa. Aiheena Jeesuksen ristiinnaulitseminen. (Viides ruutu..)

Jeesuksen ylösnousemus

Lukekaa Luuk 24:1–12

- ✚ Mitä haudalla oli tapahtunut?
- ✚ Mitä Jeesus oli puhunut eläessään?

Lukekaa Luuk 24:36–43

- ✚ Miksi opetuslapset pelästyivät?
- ✚ Miksi opetuslapset edelleen epäilivät, vaikka Jeesus oli sanonut nousevansa kolmantena päivänä kuolleista?
- ✚ Miksi me ollaan niin epäuskoisia?
- ✚ Milloin epäilet toista ihmistä?
- ✚ Milloin epäilet itseäsi?

Lukekaa Luuk 24:44–53

- ✚ Minkä Jeesus lupasi lähettää varustukseksi? (Pyhän Hengen)
- ✚ Kuvittele olevasi opetuslapsena tuolloin: Miltä olisi mahtanut tuntua/näyttää kun Jeesus otettiin taivaaseen?

Ennen taivaaseen astumista, Jeesus antoi opetuslapsille lähetyskäskyn. Vielä lähetyskäskyssäkin Jeesus lupaa olla meidän kanssamme kaikki päivät maailman loppuun saakka. Vaikka Jeesus nousi ylös taivaaseen, me emme jääneet yksin. Pyhä Henki annettiin meille puolustajaksi, neuvonantajaksi, rohkaisijaksi..

Tehtävä: Piirtäkää raamis-sarjakuvan kuudes osa. Aiheena Jeesuksen ylösnousemus.

Lähteet

Norvanto, J. Raamattua elämään.

Pruuki, H. Pruuki, L. Hakola, R. 2007. Raamis löytöretki. Helsinki: LK-kirjat

Raamattu 1992

https://tampereenseurakunnat.fi/sivustot/etsikko/hengen_paloo/jeesus_ja_kaverit